

lőbb Toscanini, Bruno Walter és társaik kiállása, akiket nem bir magával ragadni az annyi igaz értéket elsöprő európai barbarista áramlat. A kimondottan előadó zeneművészek esetében — érthető okokból — még jelentősebb az ilyen tiszta magatartás. Ebből a szempontból kell értékelni Bartók Béla magatartásbeli megnyilvánulásait is, melyekkel időről-időre egyrészt hazája elmaradt köreit rémíti meg, másrészt ugyanakkor Európa haladó gondolkodású embereiben újra bebizonyítja, hogy az igazi művészi nagyság mindig emberi nagysággal karöltve jár. Valóban: az igazi emberiség hőstét kell tisztelnünk Bartók Bélában. Amióta nevét ismerjük, meggyőződéseivel — legyenek azok tisztán zeneiek vagy társadalmiak — sohasem állt félre. Pár héttel ezelőtt kategórikusan tiltotta le rádiószereplései átvitelét Német- és Olaszországba, nemsokára azután pedig elsőnek írta alá a Féja elítélése ellen tiltakozó magyar szellemi vezetők nyilatkozatát. Viszont ez a tétel meg is fordítható: legsajátosabb művészi munkássága is ugyanolyan határozott irányu, mint világnézete. Csak egyik legutóbb megjelent munkájába kell belelapoznunk e Bartók életében megnyilvánuló magasrendű egység megállapítására. A mindössze pároldalas tanulmány, mely a magyar népzene ősi eredetét bizonyítja, a magyar népi zene bemutatásának legfontosabb dokumentuma. Írásmódja csak sajátos és utánozhatatlan játékkéltusával, azzal a klasszicitással jellemezhető, mellyel hangversenyein a régi olasz mestereket interpretálja. Ehhez hasonló érzést keltenek az olvasóban magvas, értelem-tiszta mondatai, amiket mindig egyetlen cél vezet: a lényeg hű kifejezése, az igazság kiderítése. Eljárása különben megejtően didaktikus. Bevezetőjében megismertet a népi zene alapfogalmaival, de oly egyszerűen, hogy a legcsekélyebb zenei tudással rendelkező olvasó is megérti azután a tanulmány gondolatsorának felépítését, amikor egy csomó magyar népi dallamot hasonlít össze a magyarsággal szomszédos népek azonos hangzású népi dallamaival és megfellebbezhetetlenül eljut az igazsághoz. Módszere, amivel ezt a nehezen összefogható, számtalan kisiklásra alkalmas témát kezeli mindvégig dialektikus és realista. Sohasem valami eleve konstruált s a magyarságra nézve előnyös beállításhoz keresi a bizonyítékokat. Mindenütt a haladás magasabbrendű nemzeti érzése jellemzi, amikor például zenei művelődésünk történelmi elemzése során a paraszti és az úri rétegek ellentétes szerepét kiemeli. És mintha előre érezte volna, hogy tanulmánya okot szolgáltat majd némelyeknek arra, hogy benne az elfogult magyart támadhassák, siet megemlíteni, hogy vizsgálatai eredményét akkor is közzétette volna, ha ez nem kedvezne a magyarságnak. Viszont annál nagyobb örömmel állapítja meg, hogy „a magyar falu régi és új dallamanyaga magyar kulturkincs, olyan kulturkincs, amit nem jelenlegi szomszédainktól vettünk kölcsön, hanem amiből mi adtunk nekik.“ (—r—ő.)

HEGEDŰS LORÁNT: KÉT ANDRASSY ÉS KÉT TISZA
(Athénæum, Budapest, 1937)

Romantikus rajzot írni a közelmúlt szereplőiről, hálás feladat, mert sok embert érdekelnek, de egyben felelősségteljes is, nemcsak azért, mert kritikai írás, de azért is, mert nemcsak író beszél, de a tények, az eredmények is beszélnek önmagukért Hegedűs Loránt könyve érdekes a népszerű téma szempontjából, mert olyan eseményekről ír, melyeknek ő is részese volt vagy szemtanuja vagy legalább is családbeli beavatottja, de éppen ez a közeli részvétel, ez a nagy intimitás akadályozza meg abban, hogy kétségtelen jólétesültsége mellett is objektív képet adjon emberekről és eseményekről. Pedig a két Tisza és két Andrássy annyira determi-

nálták a magyar sorsot, hogy érdemes velük sine ira et studio foglalkozni. Hegedüs kegyelettel és szeretettel foglalkozik velük s az egyéni rokonszenv nem elég a tárgyilagos kép megrajzolásához. Négy nagy magyart akar elővarázsolni Hegedüs és elkezdí történetét Krasznahorka és Geszt szimbólikus felvetésével, visszamenve a história romantikus fonalán egészen Erős Andrásig, aki Szent István koronázásakor szétrepesztette ellenségének a fejét s akinek utódja a 16. század végén már Krasznahorka ura volt s visszamegy a Váradot védő Tisza Istvánig s még azt is szimbólikusnak tartja, hogy Váradot is — Tisza István védte.

Gesztet és Krasznahorkát minden gondolkozó magyar szimbolumnak látja, ha nem is úgy, mint Hegedüs Loránt. „Mig Krasznahorka és Geszt egymást támogatják, épül az ország, ha egymás ellen támadnak, elomlik a nemzet —“ mondja Hegedüs, mi azonban ugy érezzük, hogy a kétféle mentalitás között akkor is volt megegyezés, mikor támadták egymást és ennek a megegyezésnek eredménye volt az a végzetes eredmény, amit minden magyar a lelke bőrén érezhet.

Kitúnó lovas, kitúnó táncos és kitúnó céllövő volt Andrassy Gyula, aki Hegedüs Loránt szerint tele volt ötletekkel, művészi beállitottsággal, aki azonban ahhoz is elég ötletes volt, hogy Buda ostroma alkalmával Konstantinápolyba menjen követnek, Husszein basát tokajival hangolja jó kedvre, az emigráció idején külföldön kamatoztassa közismert szépségét és amikor eljött az ideje, meglepő módon forradalmi fiataloktól, Deáknak kegyeibe beférközzék s végül — *saját meggyőződése ellenére* — megcsinálja a boszniai okkupációt és ezzel elvesse magvát a viágháborúnak. Mindez lehetett művészet, de ha így van, inkább mestere legyen valaki a politikának, mint művésze. Mi hajlandóbbak vagyunk Szemerének hinni, aki *nagy dilettánst* látott Andrassyban. „Gróf Andrassy Gyula — Hegedüs könyve 46. o. idézi Szemere e szavait — 40-50.000 frankot huzott anyjától Párizsban, hol Angliában, hol Svájcban mulatott, mint dandy szeret a haza dolgairól beszélni is, mert *ránézve a politika a komoly mulatság egy neme*, de ennyiből áll az ő tevékenysége. Ami neki eddig még hiányzik, az a mély meggyőződés és az aktív hazafiság. Gondolatai forognak hazája körül, de kedvteléseinek él. Hisz még fiatal ember.“ Nem szimpatikusabb az a kép sem, melyet *Kákay Aranyos* — ifju Ábrányi Emil költői álneve — irt id. Andrassy Gyuláról és Tisza Kálmánról. „Első beszéde sodronyokból font — így jellemzi Tisza Kálmánt — de nem öntött szobor volt. Ő művelt ész, sokat tud, ért tán mindent. *De vannak-e nagy eszméi, messzeható koncepciói? Aig hiszem.* Szelleme nem magas röptű, mert a fantázia égi szárnyai hijával van, és nem mély, mert a szerencsétlenség, a kedély melegágya, ránézve csak elmélet maradt. Tisza Kálmán beszéde pozitív, hideg és rideg. Mindent összevéve tehát T. K. fényes tulajdonai és hiányai nem azok, amik a politikai pártvezérben szükségesek. *Lehetnek kortesei, de nem lesznek párthiwei*“ —; id. Andrassyról pedig ezt az éles jellemképet rajzolja: „Andrassy Gyula, az „ellenállhatatlan“ bármennyire briliáns egyéniség, ámde éppoly mértékben inszolid. *Geniális, de nem genie.* Ahol Andrassy férfias ésszel nem győzött, ott bájakkal és cselszövényekkel hódított, mint az asszony. Nem az emberek lelkébe lát ő, mint a nagy férfiak, hanem megérzi mások érzéseit, mint az ideges asszony. Akármit tesz, nagy szerepet játszik abban az egyéni önzés, a geniális felületesség, a passzió, a mágnási könnyelműség és az elkényeztetett becsvágy hiusága. Meghódította magát Deák Ferencet is azáltal, hogy ugy jött haza, mint aki az emigráció külföldi fordulataitól semmi sikert nem vár, amiből természe-

tesen lehetett következtetni, hogy az ő itthoni bölcs és következetes politikai magatartásától várja a helyzet jobbrafordulását. És így Gróf A. Gy. talán egészen véletlenül a Deák Ferenc politikai álláspontjára áll s ha ezt Deák nem méltányolta volna, hát kitől várhatta volna mástól? Deák Ferenc annyira méltányolta is ezt, hogy azok ellen, akik még mindig azt hitték, hogy a külföldi eseményeket nem kell kicsinyelni, megtette Gróf A. Gy.-t „kapacitásnak”, mert ő mindent jobban tudhat, miután volt alkalma megismerni a diplomácia titkait és célzatait.“ Igaz, hogy Hegedüs mint torztükört mutatja be ezeket az arcképeket, de mi, akik nem aktiv szereplői, csak szenvedő áldozatai vagyunk a vázolt kor szellemiségének, inkább Hegedüs szépítéseit látjuk az akkori idők torztükreinek.

Tisza két évtizedes ellenzékieskedésében inkább kurucos dacot látunk, mint a dolgok lényegét érintő állásfoglalást és a bihari pontok felfüggesztése után nem nyugtat meg az a frázis, hogy „jobban szeretem hazámat, mint elveimet“. Minket igenis nyugtalanítanak az elvek, amiket felfüggesztett és még jobban nyugtalanítanak a haladással szemben tanusított merev tiltakozások, amiket ez az energikus ember érvényesített. A tiltakozások a demokratikus fejlődés ellen, a nemzetiségi kérdés megoldása ellen, a szociális haladás és a szociális mozgalom ellen, melyet Tisza még Hegedüs őszinte bevallása szerint is egyszerűen rendőri ügynek tekintett. Bizony bizony a két szerencsés politikus mellett, ahogyan id. Andrásyt és Tisza Kálmánt nevezi Hegedüs, maga az író is jellemző tünete a letúnt kornak, mert nem veszi észre, mily anakronizmus és pedig végzetesen az, hogy két ember „magasabb érdekből“ évtizedekig ura lehet a helyzetnek az egész ország elégtelensége ellenére. „Csodatevésekről“ és „szinfaltologatásról“ beszél Hegedüs s nem érzi meg, hogy éppen ez a komolytalan szinfaltologatás és szereposztás volt az, amitől koldult az ország s ami a világháborúban érte meg természetes gyümölcsét.

Milyen fölényesen ír Hegedüs Loránt a boszniai kalandról: „Az okkupációnak katonai tényeit ma a világháború rettenetes méretei után természetesen más szemmel látjuk, mint apáink látták. Három és fél hónapi küzködésbe, kétezer halott katonába és mintegy százmillió forint költségbe került a vad sziklás tartományok meghódítása és Hadzsi Loja felkelő vezér leveretése és a félig hú török csapatok megfékezése. Akkor irtózatos nagy áldozatnak tetszett mindez, ma más számokhoz vagyunk szokva“. Mi úgy érezzük, hogy azt a régi áldozatot sem akkori tartalmánál sem kései következményeinél fogva nem lehet kicsinyelni, még a világháború grandiózusabb áldozatai után sem. És meg kell állapítani, hogy a két szerencsés politikussal a nemzetnek nem volt szerencséje.

A „két szerencsétlen“ — ilyen címen ír Hegedüs Ifjabb Andrassy Gyuláról és Tisza Istvánról. Igaza van, de nekünk itt is sulyosabb a magyar nép tragédiája, mely az ő működésükkel teljesedett ki. Kisérte-ties színjátékról beszél Hegedüs és képtelen szereposztásról. De lehet-e másképp egy-egy krónikus antidemokratikus rezsim alatt. Az öreg Andrassy látta fia misszióját — de Hegedüs írásából nem tűnik ki, érezte-e ő maga is ezt a missziót és életéből sem tűnik ki. Krasznahorka és Geszt ifj. Andrassy Gyula és Tisza István alatt is — minden személyi ellentét ellenére — találkoznak a reakcióban és amit az egész nemzet tudott, a politikában laikus, prófán nemzet, azt Andrassy és Tisza csak akkor tudják meg, mikor már finita la comedia. Nem szólunk a háborús felelősség kérdéséről — a nagyobb felelősség talán ott van, hogy miután meg-

győződése ellenére mégis belement a háborúba, csupán harci fegyverekkel próbálta azt megharcolni. Végzetes, hogy nem ismerte fel sem a belpolitikai szociális kérdések jelentőségét, sem a nemzetiségi kérdés vagy a külpolitikai kérdések fontosságát és lényegét. Serajevói szerencsétlen tárgyalás után Tisza csakugyan, mint egy tragikus hős kiált fel: „hogy történhetett mindez?” „Igy beszél egy álmából ébredő — írja Hegedüs Loránt — mert most tudta meg, hogy mi az igazi jugoszláv kérdés, annyira most és nem előbb, hogy avval a szándékkal jött és fogadta el a meghívást, hogy Wekerle miniszterelnökkel megbeszélve, keresztül vigye azt a tervet, hogy Bosznia külön test gyanánt a magyar koronához csatoltassék. Már az új címer is készen volt”.

Akár akarta Hegedüs, akár nem, sikerült neki bebizonyítania, hogy a dilettantizmus a politikában is éppoly veszedelmes, mint bármilyen egyéb munkában. Sőt: amint a magyar sors példája mutatja, még veszedelmesebb. (*Kónya Géza*)

SZABÓ DEZSÓ: EDE MEGEVÉ EBÉDEM. MILYEN SZEKFŰ NYILIK SCHITTENHELM EDE SIRJÁN? (Budapest, 1937.)

Szabó Dezsó füzeteként havonként megjelenő sorában látott napvilágot ez a különös című, gyilkos szatirájú könyv. *Ede megevé ebédem* — nyilvánvaló, hogy itt a germán érdekszövetséghez tartozó „Edéről” van szó, a nagytényező Edéről, aki megevé a Magyar Miska ebédjét, azaz minden életlehetőségét. S hogy milyen „szekfű” nyílt Schittenhelm Ede sirján? — világos, hogy ez meg *Szekfű* Gyula, a hivatalos magyar történész, aki a Magyar Szemlében feltűnést keltő cikket írt Sch. E.-ről, a magyar szabadságharcban elesett német honvédről, akinek sorsát a magyar és német egymásraultaltság szimbólumának látja. Szabó Dezsó viszont Szekfű álszentségét látja: szimbolikusnak, tudományosságát problematikusnak, megbízhatóságát kétesnek, hazafiságát álhazafiságnak s már ezekből is sejtheti az olvasó, hogy itt ismét egy nagyon szubjektív irással állunk szemben, mint mindig, ha Szabó Dezsó kezébe veszi pennáját s gyilkos gunnyal, könyörtelenül bánik el ellenfelével, brutálisan, durván, ha nem is izgalom nélküli döfi bele tollát — és mégis azt kell mondanunk, hogy ez az írás a Szabó Dezsónél szokásos elfogultságok ellenére egyike a legsúlyosabbaknak mindazok közül, amelyeket a magyar sorskérdésről mostanában írtak; a krízisirodalom sajátos terméke, nem tudományos, de mégis több, mintha az lenne, mert alig letagadható realitásokra épít, melyek még akkor is tetszetősek, ha nem egészen konkrét gondolati megalapozásra épültek.

Szekfű elégiából indul ki, meghatódik Schittenhelm Ede sirján, Szabó Dezsó viszont rapszódiával kezd, megbotránkozván a történetíró szentségében. Sch. E. nem szerzett különös érdemeket, mikor meghalt a hazáért, mert a haza teljes jogú polgára volt, tehát, ha kellett, kötelessége volt meghalni a hazáért. Bizonyos, hogy elhirtelenkedett Szekfű következtetése, hogy ime a németég határainkon belül *segített* minket nemzeti céljaink elérésében. „Most itt nem említem fel — mondja Sz. D. — hogy éppugy lehet mondani, hogy a hazai németég ellen volt nemzeti céljainknak, mint azt, hogy *támogatta* azokat.” Itt rátalált — vagy ráhibázott? — Szabó Dezsó az igazságra. A segítés vagy ellenzés mindig egyének dolga volt, az egyének közt mindig voltak haladók és maradók s egy-egy faj, mely egy országban elhelyezkedett, csak annyiban foglalt egységesen állást a nemzet céljai mellett vagy ellen, amennyiben ez létérdekével összefüggött. Szekfű mindenestre hibásan látja a fejlődést, ha az ezeréves magyarságról, mint *gazdanépről* beszél, de nem